

Lisääntykö matkustajien alkoholintuonti todellakin huomattavasti?

Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä (3/2005) oli kaksi kiinnostavaa artikkelia, jotka koskivat alkoholin kulutuksen kasvua Suomessa vuonna 2004: ”Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa?” (Mustonen & al. 2005) ja ”Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004” (Österberg 2005). Haluan kyseenalaistaa artikkelien antaman kuvan tilastoimattoman alkoholin kulutuksen ja matkustajien alkoholintuonnin kehityksestä ja Ruotsin alkoholin kulutuksen kehityksen vertailuun pohjautuvan arvion siitä, miten alkoholin kulutus olisi muuttunut Suomessa ilman alkoholin veroalennusta maaliskuussa 2004.

Kun henkilökohtaiseen käyttöön tuodun alkoholin matkustajatuontikiintiöt poistuivat EU:n toimesta tammikuun alusta 2004, Virosta tuli EU:n jäsen toukokuussa samana vuonna ja Suomi päätti alentaa alkoholin verotusta keskimäärin 33 prosenttia, tuli Suomesta eräänlainen sosiaalinen koekenttä, jossa alkoholitutkijoilla oli ainoalaatuinen tilaisuus selvittää mm. kulutuksen ja hintojen välistä suhdetta. Suomen alkoholi-monopoli Alko Oy vastasi hyvin tähän haasteeseen ja julkaisi vuonna 2004 viikoittain täsmällisiä tietoja liikkeittensä al-

koholin myynnistä Suomen eri lääneissä, mikä palvelee tutkijoita pitkälle tulevaisuuteen. Panimoliitto on aikaisemmin keränneen vuodessa palkannut TNS-gallupin tekemään kyselyn, jossa tuhat suomalaista arvioi alkoholintuontinsa ulkomailta viimeksi kuluneen vuoden aikana. Vuonna 2004 Panimoliitto palkkasi TNS-gallupin tekemään kyselyn viikoittain ja kysymään, miten paljon haastatellut ovat tuoneet alkoholia ulkomailta kahden edellisen viikon aikana, mikäli he ovat matkustaneet ulkomaille kyseisenä aikana. Täten haastattelujen määrä kohoisi tuhannesta 23 517 haastateluun, ja voidaan myös olettaa, että haastatellut muistivat paremmin, miten paljon he todella toivat juomia maahan.

Laajentuneen gallupin varjopuoli oli kuitenkin sen vertailevuus edellisiin, suppeampiin kyselyihin, joissa kysymykset myös koskivat eripituista ajanjaksoa (kaksi viikkoa vs. koko vuosi). Ongelma koski myös Stakesin tutkijoita, jotka vuosittain ovat arvioineet tilastoimattoman alkoholin kulutuksen ja käyttäneet TNS-gallupin tulosta yhteinä osakomponenttina tässä arviossa. Tutkijat päättivät edelleen ottaa TNS-gallupin tuloksen mukaan laskelmaan ja lisäsivät tämän lisäksi ensimmäistä ker-

taa siihen tietoja Viron valtion alkoholitulojen kehityksestä (ks. esim. Österberg 2005). Näin he päätyivät arvioon, että alkoholin kokonaiskulutus vuonna 2004 kasvoi 9,9 prosenttia, tilastoimaton kulutus reilut 25 prosenttia ja väkevien alkoholijuomien matkustajatuonti yli 70 prosenttia; tämä myös kirjattiin Stakesin ja STTV:n viralliseksi arvioksi¹ (ks. esim. Österberg 2005; Alkoholiveron ..., 2005, 20).

Tilastoimaton alkoholin kulutus kasvoi arvioitua vähemmän?

Heli Mustonen, Pia Mäkelä, Petri Huhtanen, Leena Metso ja Kirsimarja Raitasalo Stakesista tekivät suomalaisten alkoholin kulutuksesta vuonna 2004 oman alkoholipaneelitutkimuksen, joka julkaistiin YP:ssä 3/2005 nimellä ”Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa?”. TNS-gallupin tutkimuksesta poiketen samanlainen tutkimus oli tehty vuotta aiemmin ja nyt

¹Valtiovarainministeriön julkaisemassa selvityksessä ”Alkoholiveron alentamisen ja matkustajatuontimääräysten muuttamisen vaikutuksia” (2005, 20) alkoholin kokonaiskulutuksen kasvuksi on kirjattu 9,6 prosenttia ja tilastoimattoman kulutuksen kasvuksi 23,5 prosenttia.

osallistuivat sekä samat henkilöt kuin silloin että uusi samankokoinen ryhmä (ks. Mustonen & al. 2005). Tulokset poikkesivat olennaisesti Stakesin virallisesta arviosta alkoholin kulutuksen kasvusta osoittaen enintään parin prosentin lisäyksen kokonaiskulutuksessa (Mustonen & al. 2005, 242). Koska virallinen alkoholin kulutus suurelta osin koostuu Alkon myynnistä, voimme pitää virallista arviota luotettavana. Tästä seuraa, että mikäli alkoholipaneelitutkimuksen tulokset eivät ole pahasti pielessä, ne osoittavat, että virallinen arvio tilastoimattomasta kulutuksesta on liian suuri.

Yllättäen paneelitutkimuksen tehneet tutkijat eivät pohdi tätä mahdollisuutta muuten hyvässä artikkelissaan, vaan päinvastoin mieltivät erilaisia syitä siihen, miksi heidän tutkimuksensa tulokset olisivat epäluotettavia. Mielestäni kuitenkin moni seikka puhuu sen puolesta, että paneelitutkimuksen tulokset ehkä sittenkin ovat lähempänä totuutta kuin Stakesin ja STTV:n arvio tilastoimattomasta kulutuksesta.

Ensinnäkin, kuten jo totesin, samanlainen paneelitutkimus oli tehty vuotta aiemmin, kun taas Stakesin ja STTV:n arvio tehtiin osittain uusien aineistojen ja tutkimusten pohjalta.

Toiseksi paneelitutkimus koostui kahdesta tutkimuksesta: kysely lähetettiin sekä samoille henkilöille kuin vuotta aiemmin että uudelle ryhmälle ja tulokset olivat yhtenäisiä.

Kolmanneksi paneelitutkimuksen mukaan alkoholin kotivaraston keskiarvo on yhtä suuri kuin se oli vuotta aiemmin (Mustonen & al. 2005, 243). Jos alkoholin matkustajatuon-

ti olisi lisääntynyt huomattavasti, olisi myös kotivarastojen pitänyt kasvaa.

Neljänneksi paneelitutkimuksen mukaan lähellä Tallinnaa asuvat suomalaiset eivät olleet lisänneet alkoholin kulutustaan enempää kuin kauempana asuvat, mikä myös viittaa siihen, että matkustajatuonti ei ole kasvanut huomattavasti (eteläsuomalaisten oletetaan matkustavan useammin Tallinnaan kuin keski- ja pohjoissuomalaisten) (Mustonen & al. 2005, 243).

Viidenneksi Alkon myyntitilastojen mukaan alkoholin myynti lisääntyi suunnilleen saman verran Suomen muissa läänneissä kuin Helsingissä ja Uudellamaalla, lukuun ottamatta Pohjois-Suomea, jossa ruotsalaiset turistit ovat kasvattaneet myyntiä (Alko, 2004). Mikäli matkustajatuonti Virossa olisi lisääntynyt huomattavasti, olisi Alkon myynnin Helsingissä ja Uudellamaalla pitänyt kasvaa muuta maata selvästi hitaammin.

Kuudenneksi henkilömatkustus Suomesta Viroon kasvoi vuonna 2004 maltilliset 6 prosenttia edellisvuodesta. Kaikista Viron-matkustajista henkilö- ja linja-autossa matkustavien osuus kasvoi 30 prosenttiin aiemmasta 25 prosentista (Alkoholiveron alentamisen ..., 2005, 28).

Seitsemänneksi votkan myynti Virossa kasvoi 2004 noin neljänneksen edellisestä vuodesta. Tämä kuulostaa ehkä paljolta, mutta tosiasia on, että myynti on kasvanut vastaavaa vauhtia viimeksi kuluneet viisi vuotta, lukuun ottamatta vuotta 2003 (Lotila 2005). Tämän huomioidaan ottaen tuntuu oudolta, että väkevien alkoholijuomien matkustajatuonti Suomeen olisi kasvanut yli 70 prosenttia vuonna

2004 verrattuna edelliseen vuoteen, niin kuin Stakesin tilastoimattoman alkoholin kulutuksen arvioissa todetaan (Österberg 2005, 290). Vuodesta 1999 vuoteen 2003 suomalaisten turistien tuoman alkoholin arviointiin pysyvän samalla tasolla (Päihdetilastollinen vuosikirja 2004, 47), vaikka votkan myynti Virossa siis tänä aikana kasvoi suunnilleen samaa vuosivauhtia kuin vuonna 2004. Herää kysymys, onko Stakesin ja STTV:n arvio tilastoimattoman alkoholin kulutuksen kasvusta osittain vääristynyt siksi, että ensimmäistä kertaa otettiin Viron valtion alkoholitulojen kehitys mukaan laskelmaan. Olisivatko aiempien vuosien arviot olleet erilaisia, jos kyseinen muuttuja myös silloin olisi otettu mukaan laskelmaan?

Kahdeksanneksi TNS-gallupin vuonna 2004 tekemä kysely poikkesi aiemmista siinä, että vastaajat arvioivat alkoholin tuontinsa kahdelta edelliseltä viikolta vuoden sijasta. Voidaan olettaa, että haastateltavat näin muistivat paremmin kaiken tuomansa alkoholin. Ruotsissa SoRAD (Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning) on tehnyt vastaavanlaisen kyselyn kuin TNS-gallup teki Suomessa 2004. Siinä kysyttiin, ovatko matkustajat tuoneet mukanaan alkoholia viime matkan yhteydessä. Mikäli haastateltava vastasi myönteisesti, esitettiin lisäkysymys, matkustiko haastateltava yksin vai seurassa ja paljonko koko seurue siinä tapauksessa toi alkoholia. Sitten tämä määrä jaettiin seurueen koolla (Resandeförsel ..., 2005, 10). TNS-gallupin tekemässä tutkimuksessa ei kerrota menetellyn samalla lailla (ks. esim. Alkoholijuomien ..., 2005). Jos gallu-

pissa on jätetty tämä lisäkysymys kysymättä, voidaan olettaa, että tulokset vääristyivät ylöspäin siksi, että esim. pariskunnan toinen osapuoli ilmoitti tuoneensa sen määrän, jonka hän todellisuudessa toi ja myöhemmin kuluttaa yhdessä puolisonsa kanssa. TNS-gallupin tulos oli tärkein syy siihen, että Stakesin tutkijat arvioivat tilastoimattoman kulutuksen ja matkustajatuonnin kasvun niin suureksi.

Tilastoimattoman kulutuksen arviointi ei ole helppo tehtävä, mutta on silti sääli, että sitä ei pystytty tekemään samalla tavalla kuin edellisinä vuosina, jolloin mahdolliset vääristävät te-

kijät olisivat olleet yhdenmukaisempia ja tuloksia olisi näin voitu luotettavammin verrata keskenään. Nyt historiassa harvinaisen tapahtuman seuraukset jäävät historiaan suurena kysymysmerkkinä tai tulkitaan levaisuudessa mahdollisesti virheellisten arvioiden pohjalta.

Ruotsin alkoholin kulutus ei kasvanut samassa tahdissa kuin Suomen

Esa Österbergin kirjoituksessa pohditaan muun muassa sitä, mitä olisi tapahtunut, jos alkoholiveroja ei olisi leikattu. Tällöin viitataan kuvioon 8 ja todetaan, että ”verojen pitäminen en-

nallaan ei ole estänyt alkoholin kulutusta lisääntymästä Ruotsissa suurin piirtein samassa tahdissa kuin Suomessa” (Österberg 2005, 291). Kuviossa 8 ei ole lähdettä, mutta SoRAD:n julkaiseman Ruotsin virallisen tilaston mukaan alkoholin kokonaiskulutus kasvoi Ruotsissa 10,3 litrasta vuonna 2003 10,4 litraan vuonna 2004 (Alkoholkonsumtionen ..., 2005). Näin kulutus siis kasvoi yhden prosentin, mikä ei ole lähelläkään Suomen lukuja, vaikka arvioitu 9,9 prosenttia olisikin yläkanttiin.

JOHAN SANDELIN

KIRJALLISUUS

ALKO. Myynti alueittain 2004. [Online: <http://www.alko.fi/tietoa-alkosta> -> Myyntitilastot -> Alueittain -> Vuosi 2004]

ALKOHOLIJUOMIEN MATKUSTAJASEURANTA 2004–2005: Tiedot alkoholijuomien tuonnista vapusta 2004 vappuun 2005. Panimoliitto. [Ref. 2.8.2005. Online: http://www.panimoliitto.fi/tiedotteet/Tuontiseuranta_vappu04_05.pdf]

ALKOHOLIVERON ALENTAMISEN JA MATKUSTAJATUONTIMÄÄRÄYSTEN MUUTTAMISEN VAIKUTUKSIA. Valtiovarainministeriö, Vero-osasto, Tutkimukset ja selvitykset 1/2005. [Ref. 2.8.2005. Online: <http://www.sttv.fi/alkoholivero-selvitys.pdf>]

ALKOHOLKONSUMTIONEN I LÖPANDE 12-MÅNADERSPERIODER. Uppdelat på typ av dryck och anskaffningssätt. Uppdaterad t.o.m. juni 2005. SoRAD. [Ref. 2.8.2005. Online: http://www.sorad.su.se/doc/uploads/alkohol_statistics/Lopande-20050722.pdf]

LOTILA, SAMI: Viro pitää viinan halpana. Talouselämä, 2005. [Ref. 2.8.2005. Online: <http://www.talouselama.fi/doc.te?fid=714047>]

MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETRI & METSO, LEENA & RAITASALO, KIRSIMARJA: Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihän se katoaa? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3,

239–251

PÄIHDETILOSTOLLINEN VUOSIKIRJA 2004. Alkoholi ja huumeet. SVT; Sosiaaliturva 2004. Helsinki: Stakes, 2004

RESANDEINFÖRSEL AV ALKOHOL. Svenska resenärers införsel av spritdrycker, vin och öl till Sverige varje månad, från juni år 2000 och framåt. Uppdaterad till och med juni 2005. SoRAD. [Ref. 2.8.2005. Online: http://www.sorad.su.se/doc/uploads/alkohol_statistics/Resande-20050722.pdf]

ÖSTERBERG, ESA: Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 283–294.